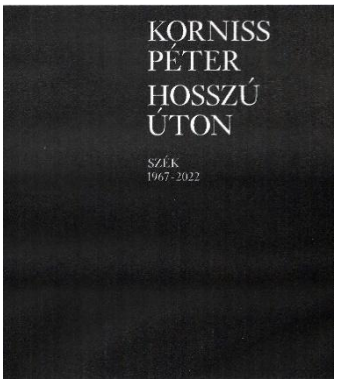

Bartis Attila

Szék/Sic

Korniss Péter: Hosszú úton
Szék, 1967–2022

Decemberi, havas országút. Jobbra egy ház, néhány fa. Balra kopár dombok. Kanyar. Középen: Sic, Szék – két tábla. Még egy országon belül is ezer faluszélen látni hasonlót.

Most képzeljük el, hogy jön valaki. Legyen az egyik legfontosabb fotográfus. Szándékosan kerülöm a „legnagyobbat", a „fontos" most fontosabb. Megáll, előveszi a gépét, elkészíti ezt a képet. Még azt sem várja meg, hogy a kereső látóterébe behajtson egy szekér vagy egy Dacia, ami izgalmasabbá tehetné a kompozíciót. Mondom, az egyik legfontosabb fotográfus ennyit lát: Sic, Szék – és ez elég neki.

Aztán harmincvalahány évvel később, amikor élete és életműve egyik legmeghatározóbb könyvét állítja össze, ezzel a képpel kezdi. Annak ellenére, hogy a következő kép már a magyar fotótörténet egyik legismertebb darabja.

Nem lehet ilyen fotográfust elképzelni. Ahhoz, hogy ezt valaki megtegye, olyasmit kell tudjon, amit egy épp arra tévedt fotográfus soha nem tudna. Valami olyasmit, amit például Koudelka tudott, amikor egy vacak karórát lefényképezett. Hogy a kéz mögött az ott a Vencel tér, és üres. De már hallani a szovjet tankokat.

Mondom, az a fotográfus, aki ezzel a képpel kezdi élete egyik legfontosabb könyvét, az vagy bolond, vagy olyasmit tud, amit rajta kívül kevesen. Például, hogy ez a december 1989 decembere. Meg hogy az alsó táblát kézzel festették, talán kevesebb mint egy napja. Meg hogy ezért a második tábláért néhány napja még pár évre ítéltek volna bárkit.

Hogy mi köze egy fotográfusnak a nyelvhez? Ennyi. Hogy az anyanyelvért néha ölnek. És a fotográfusnak is mindenekelőtt ahhoz van a legtöbb köze, mint bárki alkotónak. A szabadsághoz. Meg annak elvesztéséhez. Attól függetlenül, hogy azt milyen nyelven veszíti el, vagy kapja vissza az ember.

Vannak nemzetek, amelyek identitástudatának megőrzéséhez nem szükséges az anyanyelv. Kár azt hinni, hogy ez a zsidóság kiváltsága, az írektől az örményekig bőven van ilyen náció. A magyar nem ezen nemzetek közé tartozik. Saját országra nincs föltétlenül szükség, de aki nem tudja eredetiben elolvasni Aranyt vagy Adyt, vagy legalább a nagyapjától kapott karácsonyi üdvözletet, azon sem a genetika, sem a családi legendárium nem segít. Az

egyén szintjén talán van kivétel, de a közösség szintjén nincs. A nemzet pedig közösség. Ugyanaz a helyzet a nemzettel is, mint az Úristennel. Az istenképem a legszemélyesebb magánügyem. A vallás, amelyhez tartozónak vallom magam, közösség. És néha veszettül nehéz megtalálni a kettő közötti hidat. A kettő mégis összetartozik, mint a folyó két partja.

Tehát ha negyven éven át valahol börtön jár egy kézzel festett magyar helységnévtábláért, akkor annak az embernek, aki élete majd' kétharmadát ennek a közösségnek a fényképezésével töltötte, minden oka megvan előrébb valónak tartani ezt a képet, mint a már tankönyvekben szereplő fotográfiáit. Ez bizony ilyen egyszerű.

Lapozzunk. Egy fejkendős asszony szálegyedül. Nem megy, inkább masíroz a fölébe magasodó kopár domb alatt.

Zsákot cipelő férfi, kezében kalappal. Talán a három menyecske miatt vette le, vagy hogy a zsáktól ne hulljon a kalap a sáros falusi földútra a kifejezetten városi emeletes ház előtt.

Nagyapám kucsmában, a hóna alatt hatalmas, még meleg kenyérrel. Nem igaz, nem a nagyapám. De hogy a kenyér még meleg, az biztos.

Mezőn alvó, mezítlábas férfi, mellette gumicsizma. Nem is ez, hanem inkább a tarlón átvágó, féllábú öregember. Bár leginkább mindkettő. Iskolás lányok a fagyos sárban. Táncház.

Még csak egy könyv legelején járunk, még nyoma nincs aszfaltnak, még szegénység van, tehát még élnek a hagyományok. (Ezt tegnap mondta nekem valaki, hogy a népi hagyományokat a szegénység tudja igazán életben tartani. Azt hiszem, igaza volt.) Még kézzel aratnak, még nyoma nincs kínai tornacipőnek, még őzikés, gyári falvédő helyett házi szövőszéken készül az ing vásznától a szőnyegig minden, még eszünkbe nem jutott, hogy ezek a táncoló lányok egyszer majd ott állnak öregasszonyként a Budapest-Népliget buszpályaudvaron, mögöttük a London 9900 Ft felirattal, széki viseletben, de máris átlapoztunk jó pár olyan fotográfián, amely még véletlenül sem csak nekünk, a nagyapánk, nagyanyánk miatt fontos, hanem New Yorktól Tokióig a fotográfia történetének meghatározó darabjaiként tartják számon azokat.

Itt, a táncháznál álljunk meg! Nem másért, csak mert ez a táncház eldöntött egy életet. Hiába igazságtalan, hiába tudjuk, hogy az életek soha nem egyetlen pillanatban, hanem millió láthatatlan szál szövedékén dőlnek el, ugyanolyan szükségünk van ezekre a pillanatokra, mint a karácsonyra. Pedig arról is csak annyit tudunk teljes bizonyossággal, hogy semmi köze Jézus valóságos születésnapjához. Meg hogy szükségünk van rá.

Korniss Péter, aki Kolozsváron született, vagyis alig hatvan kilométerre Széktől, harmincesztendős koráig, 1967 novemberéig még nem járt ott soha. Kizárólag azért ment, hogy néhány képet készítsen a széki táncházról. Most, amikor megkapom a végleges válogatást, és ezt a szöveget írom, 2022 novem-

bere van. Bárhogy számolom, még magzat voltam, amikor e könyv legelső képe készült.

A fotográfust többek közt az különbözteti meg az írótól, hogy csak és kizárólag azzal tud dolgozni, amit ott, az adott pillanatban a saját szemével lát. Esélye sincs nyersanyag gyanánt se könyvhöz, se az emlékezethez nyúlni. Fizikai jelenlét nélkül nincs kép. Ez Korniss esetében százszorosan fontos. Mert az következik belőle, hogy nem kizárólag egy erdélyi magyar falu ötvenöt esztendeje van benne ebben a könyvben. Hanem Korniss ötvenöt esztendeje is a nyolcvanötből.

Lehet ezt megszállottságnak nevezni, bár én azt tapasztaltam, hogy a megszállottaknak küldetéstudatuk van. Amitől általában mindenkit őrizzen meg az Úristen! Nagyapám azt mondta, ha beteszed az egész múltat egy skatulyába, még mindig marad hely a holnapnak, azt pedig az Úristen dönti el, hogy mi kerüljön oda.

Mondom, ha valaki ötvenöt éven át fényképezi egy falu életét, annak első ránézésre küldetéstudata van. A nemzet- vagy világmegváltók közé tartozik, azok közé, akik a meglehetősen homályos, kusza múltból mértani pontosságú jövőt akarnak legyártani. És a legkevésbé sem érdekli őket, hogy nagyapám vagy az Úristen azt a holnapot betenné-e abba a skatulyába.

A hivatástudatot az különbözteti meg a küldetéstudattól, hogy tisztességes. Egy hivatástudatosnak ugyanúgy van rendíthetetlen értékrendje, mint a küldetéstudatosnak, csak épp nem akarja rákényszeríteni senkire. Megszállottan elvégzi, amit a dolgának érez, a többit meg rábízza a világra.

Másrészt, aki alkot, az nyilvánvalóan hatni szeretne a munkájával. És lehetőleg az egész világra, nem pedig egyetlen ember életére. Józan ésszel se író, se fotográfus nem vágyik rá, hogy pár mondattal vagy képpel mindenestül megváltoztassa egyvalaki életét.

Épeszű ember soha nem mondta volna Kornissnak, hogy mostantól nyolcvanöt éves korodig minden évben sokszor, esőben, sárban, téli fagyban vagy hőgutában szépen elmész Székre, és végigfényképezed, miként lesz a táncházas kislányból öreg cseléd, a táncházból Mickey egeres parti, a sárból aszfalt, a diktatúrából demokrácia, a tisztaszobából giccsraktár, a varrottas bekecsből Puma-felső, a kézi aratásból gépi fejés, a cseréptálból kínai fröccsöntött, a keresztelőből halál.

Megmutatod a jót és megmutatod az árát. Megmutatod a szépet, de nem kéred számon a talmit. Vállalod ország-világ előtt a legszemélyesebbet, de sem az érzelmeid, sem a dühöd, bánatod, értékrended nem foszthat meg soha a hitelességtől. Mindezt kizárólag önmagának mondhatja valaki.

Ugyanígy egészen biztos vagyok benne, hogy Korniss Péter se mondta volna soha egy ötvenkét esztendős holland férfinak: nézd meg a képeim, majd hagyd el a házad, a hazád, menj Székre, és légy te Holland Mihály, aki össze-

gyűjti és megőrzi azt a sok széttaposott csizmát, szétesett szövőszéket, kicsorbult cseréptálat, lyukas kalapot, aminek már nincs helye a világban! Mert a világ olyan üres lesz nélkülük, mint mindenfeledés után a lélek. És bizony jó, hogy nem kell kézzel aratni, lehet, hogy még a kínai tornacipő is jobb focizáshoz, mint a csizma, de a mindenfeledésnél nincs veszélyesebb.

Pedig ez történt. A tilburgi születésű Michel van Langeveld egy albumban megnézett pár Korniss-képet, majd ötvenkét évesen Székre költözött megőrizni azt, amit a helyiek már inkább felednek. Nem nagyon hinném, ha nem maga Holland Mihály mondta volna el. Magyarul.

Lapozok tovább. Templom. Piac. Egy fiú árnyéka egy lány arca felett. Vőlegény és menyasszony. Félem a tekintetük. Ennyi eltökéltség és túlélési ösztön egy pár tekintetében ritkán sűrűsödik. Születés, temetés, gyerekkoporsó.

Aztán egy olyan kép, amitől nem tudok szabadulni. Igaz, nem is szeretnék. Kopár sírhant a kopár dombok alatt, mellette három fekete ruhás, fekete kendős asszony. A mulandóság és az élet továbbhurcolásának az egyik legmellbevágóbb képe, amit valaha láttam.

Ha Korniss könyve egy világ elsiratásáról szólna, ez lenne az utolsó kép. Megkerülhetetlenül. Csakhogy soha nem készítene könyvet kizárólag egy világ elsiratásáról. Még akkor sem, ha nyilván van, aminek fáj a veszte.

Azt mondani, hogy Korniss nem ítélkezik, dőreség. Én legalábbis nem láttam még embert, aki ne ítélkezett volna. Legfeljebb az emberi lélek és gondolkodás természetével nem számoló ideológiák szlogenje szerint lehet nem ítélkezni. Aki értékrenddel rendelkezik, az ítél. Korniss szerint például egyértelműen jobb volt a táncház a gépzenére végigmulatott lakodalmaknál. Másrészt nem gondolja, hogy járda helyett jobb volt őszi sárban iskolába járni.

Korniss Péter könyve egy olyan doboz, mint nagyapám skatulyája. És talán az a legtiszteletreméltóbb benne, hogy nemcsak egy erdélyi magyar falu múltját tette bele ebbe a könyvbe, hanem hagy benne helyet a jövőnek is.

Pont ez a gesztus az, amitől a könyv felülmúlja egy immár klasszikusnak számító fotográfiák gyűjteményét. A kezdet és a vég felmutatása helyett az elfogadása annak, hogy minden keserv és elvesztett érték ellenére a jövőnek megadandó a szabadság, hogy megteremtse az új értékeit, még akkor is, ha az, ami már látható abból a jövőből, nem mindig kedvünkre való. Ha csak ennyit sikerül megtanulnunk tőle, már megváltoztatta az életünket. Ami bizony ránk fér.

Korniss Péter úgy volt hálás Széknek, hogy az életéből ötvenöt évet szánt erre a könyvre.

Holland Mihály úgy volt hálás Korniss Péternek, hogy megvett egy széki házat, és gerendáról gerendára felépítette a saját otthonával szemben. Hogy ne csak neki legyen otthona Széken, hanem Korniss Péter fotográfiáinak is.

Az, hogy mi hálásak vagyunk-e Széknek és Kornissnak, kizárólag rajtunk múlik.

Addig jó, amíg ezt senki nem adja parancsba.

De nagyon nagy baj, ha magunktól nem jut eszünkbe.

Korniss Péter: Hosszú úton
Szék, 1967–2022
BOOKART Kiadó, 2023.